

48. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 154. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 103. vuosikerta

4/2017

Kasvatus

Pääkirjoitus

Janne Varjo 271 Ammatillisen koulutuksen uudistaminen
ja tieteellisen tiedon avoimuus

Artikkeleita

- Heli Mutanen & Ari Sivenius 274 Aktivoituva ja toisin suuntautuva
toimijuus työpajanuorten
kertomuksissa
- Kaisa Ahola, Maija Lanas & 288 Opettaja tukemassa kouluviihtyvyyden
Anni Hämäläinen ilmapiiriä tunteita navigoimalla
- Erja Rusanen & Taina Lehtinen 301 Yhteisöllisen online-työskentelyn ja
formatiivisen palautteen yhteys metodi-
käsitteiden oppimiseen ja osaamiseen
- Meri Lintuvuori, Markku Jahnukainen & 320 Oppimisen ja koulunkäynnin tuen
Jarkko Hautamäki vaihtelu kunnissa – Alueellinen tasa-arvo
perusopetuksessa
- Elina Huhtamäki, Henna Holma, 336 Otos iloa – Lasten näkökulmia iloa
Petri Nokelainen & Kristiina Kumpulainen tuottavista peruskoulun oppimis-
ympäristöistä
- Aleksi Fornaciari & Perttu Männistö 353 Yhteiskuntasuhde osana luokanopettajan
ammattia – traditionaalista vai
orgaanista toimijuutta?

Lyhyempiä kirjoituksia

- Päivi Atjonen 369 Ensituloksia tieteellisten lehtiartikkeleiden
vertaisarvioinnista kasvatusalalla
- Henri Pesonen, Tiina Itkonen & 377 Autismin mediakäsittely Helsingin
Mari Nislin Sanomissa

Kolumni

- Leena Holopainen 385 Rasvatut nivelet

Kirja-arviointeja

- Marleena Mustola 386 Posthumanismistako tylsän, ihmis-
keskeisen kasvatustieteen uudistajaksi?
- Anna-Maija Niemi & Aarno Kauppila 389 Koulutuksen tasa-arvon monet kasvot

English Summaries

393

Kirjoittajat

396

Ammatillisen koulutuksen uudistaminen ja tieteellisen tiedon avoimuus

Olen havainnut yhä enenevästi kiinnostäväni huomiotani toisen asteen ammatillisen koulutuksen uudistamiseen ja seurannut – osin hämmentyneenä, osin huolestuneena – siitä käytävää julkista keskustelua. Tässä ei ole sinällään mitään uutta: tein yli 20 vuotta sitten pro gradu -tutkielmani peruskoulu-uudistuksesta, ja siitä lähtien mittavat koulutusreformit ja niiden yhteiskunnalliset reunaehdot ovat kiehtoneet minua. Tästä keväästä lähtien olen ollut erityisen kiinnostunut ammatillisen koulutuksen reformin legitimaatiosta: tavoista, joilla sen hyöty, oikeutus ja vääjäämättömyys perustellaan – tai vaihtoehtoisesti kiistetään julkisuudessa.

Ammatillisen koulutuksen reformi on yksi pääministeri Juha Sipilän (kesk.) hallituksen hallitusohjelman kärkihankkeista. Tavoitteeksi on asetettu uudistaa ammatillinen koulutus ”osaamisperustaiseksi ja asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi” sekä tehostaa sitä esimerkiksi ”lisäämällä työpaikalla tapahtuvaa oppimista ja yksilöllisiä opintopolkuja sekä purkamalla sääntelyä ja päällekkäisyyksiä”.

Reformi keskittyy elinkeinoelämän osaamistarpeisiin: ammatillisen koulutuksen ja osaamisen kehittämispalvelujen täytyy pystyä tehokkaasti vastaamaan elinkeinoelämän nopeasti muutuviin tarpeisiin. Sekä opiskelijan että työelämän kannalta olennaista on työpaikalla opiskelun lisääminen. Muutoksilla tähdätään työllisyysasteen nostamiseen ja valmistuneiden nopeaan työllistymiseen parantamalla koulutuksen työelämävastaavuutta sekä koulutuksen järjestäjien välistä yhteistyötä.

Minulla ei ole henkilökohtaista kokemusta ammatillisesta koulutuksesta, eikä se ole koskaan ollut varsinaisesti tutkimuskohteenani. Kuitenkin lukiessani keväällä ja kesällä 2017 blogeja, kolumneja, lausuntoja, selvityksiä, raportteja ja valtiopäiväkeskusteluja tulin yhä tietoisemmaksi uudistuksen välttämättömyyteen ja pakkoon perustuvasta argumentaatiosta sekä vastaavasti siihen kriittisesti suhtautuvista näkökulmista. Tässä tilanteessa hallinnollinen valmistelu, poliittinen päätöksenteko, tutkijoiden tuottama tieto sekä erilaisten intressiryhmien näkemykset vaikuttavat etäännyneen huolestuttavan kauas toisistaan.

Esimerkiksi Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on kiinnittänyt viime vuonna ilmestyneessä raportissaan huomiota ammatillisen koulutuksen uudistukseen sisältyviin riskeihin korostamalla, että reformissa ei voi korostaa ainoastaan esimerkiksi tutkintojen nopeaa suorittamista, vaan huomioon on otettava myös kokonaisvaltaisempi koulutuksen järjestäjille kuuluva vastuu. Karvi muistuttaakin lausunnossaan, että ammatillisen koulutuksen arvostuksen ja koulutuksellisen tasa-arvon kannalta keskeistä on turvata opiskelijoiden jatko-opintokelpoisuus työelämässä tarvittavan osaamisen lisäksi. Muodollisen jatko-opintokelpoisuuden ohella tulee lainsäädännöllä ja muilla säädöksillä varmistaa, että ammatillisiin tutkin-

toihin sisältyvät yhteiset tutkinnon osat antavat riittävät tietopuoliset valmiudet jatko-opintoihin korkeakouluissa.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjäverkon alueellinen kattavuus – ja erityisesti sen heikkenemisen synnyttämä riski koulutuksen saavutettavuuden ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumisen kannalta – ovat niin ikään Karvin raportin esiin nostamia huolenaiheita. Kykeneekö uudistettava järjestelmä ottamaan huomioon sekä koulutettavien että eri alueiden tarpeet? Pystyvätkö koulutuksen järjestäjät tulevaisuudessa ottamaan riittävästi vastuuta syrjäytymisen ehkäisystä ja koulutuksen järjestämisestä eri väestöryhmien – esimerkiksi maahanmuuttajien – tarpeisiin?

Niin ikään ammatillisen koulutuksen uudistamisen ajankohta taloudellisen taantumän määrittämissä olosuhteissa on tuntunut haasteelliselta – orastavan talouskasvun vaikutusta on hankala arvioida vielä tässä vaiheessa. Jo edellisen hallituksen aikana aloitetut leikkaukset koulutuksesta ja tutkimuksesta ovat nousseet nopeasti julkisen kritiikin kohteiksi. Leikkaukset ovat vaikuttaneet nopeasti ammatillisen koulutuksen järjestämiseen. Konkreettisena esimerkkinä valtionosuusrahoitus ammatilliseen koulutukseen on vuonna 2017 noin 220 miljoonaa euroa pienempi kuin vuonna 2016. Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE:n tekemän kyselyn perusteella ammatillisen koulutuksen rahoitus on yli 85 miljoonaa euroa pienempi kuin koulutuksen kustannukset. Alijäämä vaihtelee koulutuksen järjestäjän mukaan 4–30 prosentin välillä.

Rahoituksen vähentäminen on realisoitunut muun muassa supistuvana henkilöstönä ja vähenevinä lähiopetustunteina sekä toimintansa lopettavina koulutuksen järjestäjinä. Opposition maaliskuussa 2017 tekemän välikysymyksen mukaan rahoitusleikkausten seurauksena 102 ammatillisessa oppilaitoksessa on käyty YT-neuvottelut tuotannollis-taloudellisin syin. Henkilöstövähennystarve koko ammatillisessa koulutuksessa on ollut noin 2 800 henkilötyövuotta, ja 648 opettajaa on irtisanottu maaliskuuhun 2017 mennessä. Henkilöstöä on vähennetty lisäksi osa-aikaistamalla, päättämällä määräaikaisia työsuhteita sekä eläköitymisen kautta.

Ammatillisen koulutuksen reformin etenemisen myötä uudistusten kunnianhimoisten tavoitteiden ja rahoitusleikkausten väliseen ristiriitaan kytkeytyvät eriarvoisuuden muodot ovat saaneet osakseen yhä kärkevämpää poliittista kritiikkiä. Oppositio teki asiasta välikysymyksen maaliskuussa 2017:

Sipilän hallituksen 190 miljoonan euron jättileikkaus heikentää entisestään ammatillisten oppilaitosten mahdollisuuksia tarjota koulutusta: aloituspaikkoja karsitaan, lähiopetusta vähennetään, opetuspisteitä suljetaan ja opettajia irtisanotaan. Tämä uhkaa erityisesti maaseudun ja lähiöiden poikien mahdollisuuksia saavuttaa peruskoulun jälkeistä työllistymistä turvaavaa tutkintoa, kun koulutuksen alueellinen saavutettavuus heikkenee.

Ammatillisen koulutuksen reformin ja koulutusleikkausten yhteisvaikutuksia koulutuksen tasa-arvoon esimerkiksi asuinpaikan, yhteiskuntaluokan, etnisen taustan ja sukupuolen suhteen voidaan vasta ennakoida. On kuitenkin huomattava kaksi asiaa. Ensiksi, toisen asteen koulutuksen rahoitusta on leikattu yleisesti jo aikaisemmin tällä vuosikymmenellä, ja Sipilän hallituksen leikkaukset kohdistuvat erikseen ammatilliseen koulutukseen – ja samalla opiskelijoihin, jotka tulevat tyypillisesti matalamman sosioekonomisen statuksen perheistä. Toiseksi, lukiokoulutukselta on edellytetty huomattavasti maltillisempia rakenteellisia muutoksia. Tämä ilmenee esimerkiksi tarkasteltaessa toisen asteen koulutuksen järjestäjäverkon muutosta viimeisen kymmenen vuoden aikana. Opetushallinnon tietopalvelu Vipusen mukaan yleisenä kehityssuuntana on ollut toisen asteen oppilaitosverkon harventuminen, erityisesti toisen asteen ammatillisen koulutuksen alueellinen kattavuuden väheneminen. Ammatillisen koulutuksen lisäleikkausten voidaan olettaa osaltaan kiihdyttävän toisen asteen alueellista eriytymiskehitystä. Tämän voidaan puolestaan ennakoida vaikuttavan ammattikoulujen ja lukioden vetovoimaan.

Tässä pääkirjoituksessa esimerkkinä koulutusreformista ja niiden yhteiskunnallisista reunaehdoista käyttämäni ammatillisen koulutuksen uudistus herättää edelleen keskustelua. Varmaankin joka ikinen päivä ilmestyy digitaaliseen maailmaan uusi blogi, päivitys tai kolumni ammatikoulutuksen tilasta ja tulevaisuudesta. Olen pohtinut, mikä on Kasvatuksen kaltaisen tiedejulkaisun asema ja tehtävä tämän kaltaisessa politiikkaprosessissa, jossa perinteisempien julkaisuforumien lisäksi sosiaalinen media ja nopea digitaalinen uutisvirta tuottavat nopeasti tietoja, nostoja ja tulkintoja – joista valitettavasti ainoastaan osa on valideja ja hyvin argumentoituja.

Olen päätenyt käsitykseen, jonka mukaan Kasvatukselle luonteva rooli on jatkossakin julkaista artikkeleita, lyhempiä kirjoituksia ja puheenvuoroja, joissa esimerkiksi ammatillisen koulutuksen uudistamisen kaltaiset reformit liitetään osaksi suomalaista koulutuspolitiikkaa, sen muuttuvia rationaliteetteja ja dynamiikkoja. Miten reformit ovat tulleet mahdollisiksi? Miten ne voisivat tapahtua – tai olla tapahtumatta – toisella tapaa? Mitä uudistukset voivat parantaa: koulutuksen vaikuttavuutta, saavutettavuutta tai koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa? Miten tämä käytännössä tapahtuisi?

Tämän kaltaiset tavoitteet asettavat haasteita Kasvatuksessa julkaistavan tiedon saavutettavuudelle ja sen yhteiskunnalliselle vaikuttavuudelle. Kysymys koskee laajemmin tieteellisen tiedon avoimuutta. Julkisilla varoilla rahoitetun tutkimuksen yhteydessä syntyneiden tieteellisten julkaisujen avoin saatavuus on asetettu päämääräksi sekä EU:ssa että Suomessa. Avoimen saatavuuden politiikan tulisi koskea kaikkea julkisilla varoilla rahoitettua tutkimusta. Julkaisujen rinnakkaistallentaminen ei-kaupallisiin tietokantoihin turvaisi julkaisujen saatavuuden ja säilyvyyden nykyistä paremmin.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman selvityshenkilö Marja-Leena Mansalan mukaan julkaisujen tulisi olla avoimesti saatavilla mieluiten heti ja joka tapauksessa kuuden kuukauden kuluessa tutkimuksen julkaisemisesta. Yhteiskunta- ja humanistisissa tieteissä suositusaika olisi 12 kuukautta. Tekijänoikeuslakiin tulisi lisätä säännös, jolla rajoitetaan tieteellisen julkaisun alkuperäisen tekijänoikeuden haltijan oikeutta luovuttaa kaikki julkaisuun liittyvät taloudelliset oikeutensa. Tekijällä olisi tällöin aina oikeus ei-kaupalliseen rinnakkaistallentamiseen, käytännössä ladata julkaisunsa yliopiston tai muun julkisen toimijan ylläpitämään avoimeen tietokantaan.

Olemme jo lähteneet toimitusneuvostossa pohtimaan sekä näiden linjauksien merkitystä Kasvatuksen kannalta että toimintamalleja, joilla pystymme huomiomaan ne. Palaamme asiaan. Pysykää kuulolla.

Janne Varjo